

HÂRÜN BUĞRA HAN

BİBLİYOGRAFYA :

Neşahî, *Târîh-i Buğârâ* (nşr. ve trc. Emîn Abdülmeccid Bedevî – Mübeşşir et-Tırâzî), Kahire 1965, s. 145; Gerdîzî, *Zeynû'l-ağbâr* (nşr. Muhammed Nâzım), London 1928, s. 53-54; Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Târîh* (nşr. W. H. Morley), Kalkûta 1862, s. 234; Beyhakî, *Târîh* (Hüseyin), s. 119; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 95, 98-100; Markov, *Inventarniy Katalog musulmanskih monet imperatorskago ermitaja*, Petersburg 1896-1904, s. 198, nr. 1; Zambaur, *Manuel*, s. 206; R. N. Frye, "The Samanids", *CHIr*, IV, 157; Barthold, *Türkistan*, s. 276-279; a.m.f., "Buğra-Han", *İA*, II, 760-761; Erdoğan Merçil, "Sımcûrîler IV: Ebû Ali b. Ebû'l-Hasan Sımcûrî", *TTK Belleten*, XLIX/195 (1986), s. 551-552; Omelyan Pritsak, "Kara-Hanlılar", *İA*, VI, 254; C. E. Bosworth, "İlek-khâns or Karakhânids", *EP* (Ing.), III, 1113; a.m.f., "Boğhrâ Khan", *İlr*, IV, 318-319.

REŞAT GENÇ

HÂRÜN b. HAN

(هارون بن خان)

Hârûn b. Hân et-Türkî
(et-Türkmenî; ö. 463/1070-71)Kuzey Suriye'deki Türk nüfuzunun
ilk temsilcisi.

Karahanlı hükümdarlarından birinin, muhtemelen Tamgaç Han'ın oğlu olan Hârûn, babasına kızarak 1000 süvariyle Karluklar'ın yaşadığı Uç (Üş) şehrinde ayrılıp Mâverâünnehir, Horasan ve Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya geldi. Önce Diyarbakır yöresindeki Sugûr bölgesinde Bizans'a karşı akınlara girişti; bu arada Selçuklular'a tâbi Diyarbakır Mervânî Emirliği ile ilişki kurdu. Daha sonra yine Selçuklu tâbii Halep Mirdâsî Emîri Atıyye'nin daveti üzerine Halep'e gidip Hâzır semtinde konakladı ve emîri rakiplerine karşı takviye etti; arkasından ikisi birlikte Bizans'a karşı sefer düzenleyerek Kemnûn Kalesi'ni fethettiler. Seferden sonra Hârûn ve maiyetindeki Türkmenler Halep'te ikamete başladılar. Fakat çok geçmeden Atıyye'nin bir baskınıyla karşılaştılar (Safer 457 / Ocak 1065); bunun üzerine Hârûn adamlarını alıp el-Cezîre'ye doğru hareket etti; bu sırada Bizanslılar'ın ve bazı Arap kabilelerinin saldırısına uğramaları üzerine Sermin'e gitti. Burada Atıyye'ye karşı, rakibi olan yeğeni Emîr Mahmûd ile bir ittifak kurdu ve Mahmûd onun sayesinde amcasıyla yaptığı savaşı kazandı (11 Cemâziyelâhîr 457/20 Mayıs 1065), ardından da Halep'i kuşattı. Yaklaşık üç buçuk ay süren kuşatmaya dayanamayan Atıyye, Türkmenler'i Halep'e sokmaması ve Azâz, Menbic, Rah-

be gibi şehir ve kaleleri kendisine bırakması şartıyla Halep'i Mahmûd'a teslim etti (Ramazan 457/Ağustos 1065). Böylece Halep Mirdâsî Emirliği'ni ele geçiren Mahmûd, Hârûn'a da Maarretünnu'mân'ı iktâ olarak verdi. Buraya yerleşen Hârûn Arap halkına son derece iyi muamelede bulunmuş, adamlarına onlardan ücretini ödemedi hiçbir şey almamalarını emretmiş ve hatta hayvanlarını dahi parayla sulatmıştır.

Kısa bir süre sonra Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh, Mahmûd'dan Hârûn ve Türkmenler'i Halep'ten uzaklaştırmasını istedi; ancak Mahmûd bu güce sahip olmadığını söyleyerek emri yerine getirmedi. Bunun üzerine Müstansır, Bedr el-Cemâli ve Emîr Atıyye'yi Mahmûd'u te'dib etmek üzere görevlendirdiyse de bir sonuç alınmadı. Bu hadiseden sonra Hârûn ve Emîr Mahmûd, Türkmen ve Arap kuvvetlerini birleştirip Bizans topraklarına gazâya başlayarak Artah ve İm kalelerini fethettiler (27 Şâban 460/1 Temmuz 1068); böylece Halep Bizans saldırılarına karşı takviye edilmiş oldu. Aynı yıl Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, Anadolu'daki Selçuklu istilâ ve fetihlerini durdurmak, bu arada Kuzey Suriye'de kaybettiği kaleleri geri almak amacıyla ordusunun başında harekete geçti. Önce Kayseri ve Malatya taraflarında harekâta bulunduktan sonra Kuzey Suriye'ye geldi ve özellikle Halep civarını yağma ve tahrip edip bir kısım kuvvetlerini burada bıraktı; arkasından da Umur Tekin adlı bir Türk emîrinin savunduğu stratejik öneme sahip Menbic Kalesi'ni zaptetti. Bu sırada Hârûn ve Emîr Mahmûd karşı harekâta geçerek Halep civarındaki Bizans kuvvetlerini bozguna uğratarak çekilmek zorunda bıraktılar. Bunu haber alan Romanos Diogenes Halep yakınlarında karargâh kurdu. Fakat Hârûn ve Mahmûd imparatorun karargâhına âni bir baskın yaptılar; vuku bulan şiddetli çarpışmada her iki taraf da ağır zayıyat verdi. Bu sebeple Bizanslılar geri çekilen Türkmen ve Arap kuvvetlerini takibe cesaret edemedilerse de Artah ve İm kalelerini kolayca geri aldılar (462/1069-70).

Pek başarılı olmayan bu seferden dönüştü Hârûn'un Emîr Mahmûd'la arası açıldı ve kendini emniyette hissetmeyecek süvarileriyle birlikte ondan ayrılıp bu sırada Fâtımîler'e karşı Sûr şehrinde bağımsızlığını ilân eden kadî Aynüddevle Ebû'l-Hasan b. Ebû Ukayl'in yanına gitti.

Ancak bir müddet sonra, Aynüddevle'yi cezalandırmakla görevlendirilerek Sûr'u kuşatan Bedr el-Cemâli ile gizlice Aynüddevle'nin aleyhine iş birliğine girdi. Bunu duyan Aynüddevle onu, kendi adamlarından kandırdığı iki Türkmen vasıtasıyla öldürttü ve kesik başı Sûr sokaklarında dolaştırılıp halka teşhir edildi. Bunun üzerine bir kısım Türkmenler Bedr el-Cemâli'nin, diğerleri de Aynüddevle'nin hizmetine girdiler.

BİBLİYOGRAFYA :

Azîmî Tarihi: Selçuklularla İlgili Bölümler, h. 430-538 (trc. ve nşr. Ali Sevîm), Ankara 1988, s. 13; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Zekkâr), s. 155-156; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 233-234; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân* (nşr. Ali Sevîm), Ankara 1968, s. 101, 122, 124, 132-133, 136, 143, 146; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, I, 294-296; II, 9, 10, 12; Mükrimin Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I: Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 60; Ali Sevîm, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 35-47; a.m.f., "Kuzey-Suriye'de Görünen İlk Türk Emîri Hanoğlu Harun", *TTK Belleten*, XLIII/170 (1979), s. 365-380; Suhayl Zakkâr, *The Emirate of Aleppo: 1004-1094*, Beyrut 1391/1971, s. 166, 169, 196-198.

ALİ SEVİM

HÂRÜNÜRREŞİD

(هارون الرشيد)

Ebû Ca'fer Hârûn er-Reşîd
b. Muhammed el-Mehdî-Billâh
b. Abdillâh el-Mansûr
(ö. 193/809)Abbâsî halifesi
(786-809).

Yaygın görüşe göre Muharrem 149'da (Şubat-Mart 766) veya 30 Zilhicce 145'te (20 Mart 763) Rey'de doğdu. Babası Halife Mehdî-Billâh, annesi Hayzûrân bint Atâ olup Hz. Abbâs'ın yedinci göbektan torunudur. Küçük yaştan itibaren sarayda iyi bir eğitim göyerek büyüdü. Mürebisi, muhtemelen oğlu Fazl ile sütkardeşi olmasından dolayı baba diye hitap ettiği İran asıllı Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî idi. Hamza b. Habîb ez-Zeyyât'tan Kur'an-ı Kerîm, Ali b. Hamza el-Kisâî'den nahiv ve fıkıh, Mufaddal ed-Dabbî'den edebiyat, İmam Mâlik'ten hadis ve fıkıh okudu. Ayrıca Basra'da Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî'nin derslerine devam etti. Hocalarından on dört yaşına kadar düzenli bir şekilde ders alan Hârûnürreşîd daha sonra da ilimden kopmadı.

Hârûn genç bir delikanlı iken 163 (779-80) ve 165 (781-82) yıllarında Bizanslı-